

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ROMANISTIKU

**O semantičkoj i upotrebnoj vrijednosti nekih frazeoloških izraza u djelu I.
Calvina *Se una notte d'inverno un viaggiatore* (Ako jedne zimske noći neki
putnik)**

Studentica: Enesa Abdović

Mentorica: doc.dr. Nermina Čengić

Sarajevo, oktobar 2020.

SADRŽAJ

UVOD.....	4
FRAZEOLOGIJA	5
DEFINICIJA	5
KLASIFIKACIJA	7
KLASIFIKACIJA PO SEMANTIČKOJ OSNOVI	7
KLASIFIKACIJA PO STRUKTURNOJ OSNOVI.....	11
KLASIFIKACIJA SA SOCIOLOGIJSKE TAČKE GLEDIŠTA.....	12
EKSPRESIVNO-STILISTIČKA OBILJEŽJA FRAZEMA.....	14
O SEMANTIČKOJ I UPOTREBNOJ VRIJEDNOSTI NEKIH FRAZEOLOŠKIH IZRAZA U DJELU <i>AKO JEDNE ZIMSKE NOĆI NEKI PUTNIK</i>	15
ZAKLJUČAK.....	32
LITERATURA	34

SAŽETAK

U ovom radu detaljno se obrađuje tematika frazeologije, lingvističke discipline čiji su najmanji osnovni elementi frazeološki izrazi. Frazeologizmi predstavljaju slikoviti dio lingvistike, i uslovljeni su kako lingvističkim tako i ekstralingvističkim elementima koji utiču na sam nastanak, značenje i strukturu ovih izraza. U teorijskom dijelu rada obraća se pažnja na problematiku definisanja frazeologije koja je ujedno i nedovoljno istražena. Nudi se njena klasifikacija, na osnovu semantičkog, strukturalnog, ekspresivno-stilističkog i sociolingvističkog aspekta. Kako bi se sve ovo što bolje prikazalo i objasnilo, za primjere se koristi djelo *Ako jedne zimske noći neki putnik (Se una notte d'inverno un viaggiatore)* Itala Calvina koje obiluje frazeološkim izrazima adekvatnim za potrebe ovog rada.

Ključne riječi: frazeologija, frazem, frazeologizam, prevođenje, semantika

UVOD

Frazeologija nekog jezika predstavlja ujedno i jednu vrstu lingvističkog ali i kulturološkog nasljeđa tog jezika. Konstrukcije koje se stvaraju u ovoj grani leksike zapravo približavaju nam viziju svijeta govornika, njihovu kulturu i običaje, legende, vjerovanja, maštanja i podsvijest. Kao takva, ova grana lingvistike postala je veoma važan predmet istraživanja mnogih lingvista širom svijeta.

Ono što je najbitnije shvatiti na samom početku jeste to da nam frazeologija nudi mogućnost izbora različitih alternativa pomoću kojih možemo reći istu stvar, služeći se manje ili više ekspresivnim, idiomatskim i stilski obogaćenim izrazima. Frazeologizmi predstavljaju lingvističke komponente nekog jezika koje su izrazito važne za lingvističko polje mas medija i reklama, gdje su i najzastupljeniji. Takođe, ovi izrazi posebno su popularni među mlađim govornicima i strancima koji usvajaju i uče neki jezik. Obogatiti svoju komunikativnu kompetenciju frazeologizmima ne znači samo usvojiti i poprimiti umjetnički i slikoviti stil prilikom izražavanja, nego koristiti i širiti ekspresivne resurse koji pripadaju lingvističkom nasljeđu jezika.

Bitno je naglasiti da prevođenje frazeologizama iz jednog jezika u drugi je jedno od najkomplikovanih zadataka kontrastivne lingvistike. Prilikom prevođenja ovih izraza potrebno je izuzetno poznavanje oba jezika, to jest poznavanje njihovih leksičkih konstrukcija, poznavanje stilskih figura, poznavanje sociolingvističkih aspekata oba jezika, kulture i istorije itd.

U našem radu pokušaćemo da što bolje objasnimo sam pojam frazeologije, služeći se definicijama koje su nam ponudili lingvisti sa naših podneblja, ali i italijanski lingvisti i definicijama ponuđenim u online enciklopedijama. Predstavićemo i različite klasifikacije frazeologizama sa semantičkog, strukturalnog, ekspresivno-stilističkog i sociolingvističkog aspekta. U cilju što boljeg i jasnijeg prikaza svih tih vrijednosti kojim frazeologizmi obiluju koristiće se jedno od najpoznatijih italijanskih djela *Ako jedne zimske noći neki putnik (Se una*

notte d'inverno un viaggiatore) Itala Calvina¹, izvorni tekst i prijevod tog djela na hrvatski jezik koji nam je ponudio Pavao Pavličić.

FRAZEOLOGIJA

DEFINICIJA

Frazeologija (grč. *phrasis* 'izraz', *logós* 'riječ, govor') predstavlja jednu od najmanje ispitanih oblasti lingvistike, pa samim tim i frazemi², tj. osnovne jedinice frazeologije, nisu jasno definisani. Iako se samo zanimanje za frazeologiju pojavilo još u srednjem vijeku, frazemi se teorijski pokušavaju objasniti tek od XX. vijeka, pa se tako osnivačem frazeologije u modernoj lingvistici smatra Charles Bally (Šarl Baji)³, a razvoj frazeologije je najprije započeo na prostoru Sovjetskog Saveza.

Termin frazeologija ima dva značenja. Prvo se odnosi na lingvističku disciplinu, u kojoj se proučavaju i opisuju frazemi ili frazeologizmi, to jest ustaljeni višечlani izrazi u jeziku koji se u govoru reproduciraju kao cjelina i kod kojih značenje nije zbroj značenja pojedinih sastavnica, dok drugo predstavlja način i tehniku izražavanja, odnosno strukturiranja teksta koji su svojstveni nekom piscu⁴.

---

¹Italo Calvino je jedan od najvećih italijanskih ali i svjetskih autora prošlog vijeka. Rodio se u gradu Santiago de las Vegas, na Kubi, 1923. godine. Iako se ovaj autor veže za period italijanske postmoderne, njegova prva djela su pisana u duhu neorealizma, pa tako tom periodu njegovog stvaralaštva pripadaju romani: *Put do paukovih gnijezda* (*Il sentiero dei nidi di ragno*), *Posljednji dolazi gavran* (*Ultimo viene il corvo*) i *trilogija Naši preci* (*I nostri antenati*). Ipak njegovo najznačajnije djelo je roman *Ako jedne zimske noći neki putnik* (*Se una notte d'inverno un viaggiatore*), napisan 1979. godine kojim se istaknuo kao jedan od začetnika postmodernizma u književnosti. Kompozicija ovog romana je prilično složena i sastoji se od 10 različitih romana, to jest njihovih početaka i jedne okvirne priče o Čitatelju i Čitateljki Ljudmili. *Posljednji smisao na koji upućuju sve priče ima dva lica: stalnost života, neizbježnost smrti* (Calvino, 2004: 217). Na kraju, epilog ove ljubavne priče koja čini jezgro djela završava se srećno, to jest, Čitatelj i Čitateljka se vjenčaju.

² U jezicima naroda Bosne i Hercegovine postoji više naziva za najmanju jedinicu frazeologije a oni su: frazeologizam, frazem, idiom, idiomatska fraza, ustaljena fraza, frazeološki obrt (izraz, konstrukcija), ustaljeni obrt (konstrukcija), frazeološka sintagma itd. Takođe, u italijanskom postoji više naziva, a oni su: *fraseologismo*, *idioma*, *modo di dire*, *espressione idiomatica*, *locuzione figurata* itd.

³ Charles Bally (Šarl Baji) - švicarski lingvist koji je potaknuo razvoj nove discipline svojom studijom o idiomatičnosti izraza čvrste strukture iz 1909. pod nazivom *Traité de stylistique française*. Frazeologija je relativno mlada lingvistička disciplina i mnogi njeni aspekti obrađeni su u navedenom djelu u poglavlju *La phraséologie*, pa se i sam termin *phraséologie* (*frazeologija*), i danas koristi.

⁴ frazeologija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20523> Pristupljeno: 27. 7. 2020.

Kako bi se što bolje shvatio pojam frazeologije, u ovom poglavlju navešćemo nekoliko definicija kako lingvista sa našeg podneblja tako i onih italijanskih.

Josip Jernej, jedan od najznačajnijih hrvatskih italijanista, navodi da frazeologija kao posebna i široka grana lingvistike naširoko obuhvata autonomne ali izmijenjene idiomatske izraze, figurativni i afektivni govor kolokvijalnog jezika ali još i komparacije i narodne izreke (Jernej, 1978: 349). Snježana Bralić, italijanistkinja iz Hrvatske, baveći se motivacijom i gramatikom italijanskih frazema, navodi da u modernoj lingvistici pojam idiomatske frazeologije obuhvata više različitih lingvističkih znakova koji imaju neke zajedničke osobine: bilo da su to izrazi, stereotipske sintagme, ustaljene fraze, svi su sastavljeni od više elemenata i imaju jednu figurativnu kompleksnu vrijednost koja ne odgovara skupu značenja elemenata od kojih su sastavljeni⁵ (Bralić, 2011:171-172). Kako navodi Ilijaš Tanović, jedan od rijetkih recentnijih lingvista sa prostora Bosne i Hercegovine koji se bavio frazeologijom, u bosanskohercegovačkoj literaturi frazemi se dominantno posmatraju kao spojevi od najmanje dvije autosemantičke riječi, od kojih je bar jedna semantički transponirana (od primarne denotacije do asocijativno-konotativnog značenja i smisla) (Tanović, 2000: 32).

Od italijanskih lingvista, kada govorimo o frazeologiji neizbježno je spomenuti Federicu Casadei, koja, razmatrajući ovu oblast sa semantičkog stanovišta, definiše frazeme kao polileksičke izraze koji kombinuju jedan ustaljeni oblik sa jednim konvencijalnim značenjem koje obično nije bukvalno⁶ (Casadei, 1996: 31). Dakle, ovi oblici su leksički i sintaksički ustaljeni, dok je njihova semantika „nepravilna”.

U poznatom italijanskom online rječniku *Treccani* možemo pronaći definiciju da je frazeologija skup fraza koje su karakteristične za neki određeni jezik ili za neki određeni dio vokabulara, svojstven nekoj određenoj ljudskoj aktivnosti.⁷

---

⁵ „Nella linguistica moderna il concetto di fraseologia idiomatica abbraccia segni linguistici di varia natura che hanno in comune alcune particolarità: siano essi modi di dire, sintagmi stereotipati, frasi fatte, tutti sono costituiti da più elementi e hanno un valore figurato complessivo, non corrispondente alla somma dei significati degli elementi che li compongono” (Bralić, 2011:171-172).

⁶ „Il termine *espressione idiomatica* indica espressioni polilessicali che abbinano un significante fisso a un significato convenzionale tipicamente non letterale” (Casadei, 1996: 31).

⁷<http://www.treccani.it/vocabolario/fraseologia/> Pristupljeno: 1.06.2020.

Istražujući ovaj dio lingvistike, to jest definisanje samog pojma frazeologije i njenih osnovnih jedinica, zaključili smo da se većina autora slaže u tvrdnjama da su frazeologizmi nepromjenjive ili relativno ustaljene složene strukture, čija značenja ne zavise od značenja riječi koje ih sačinjavaju. Iako su frazeologizmi ustaljene fraze, čiji je skup riječi neraščlanjiv, posebno je važno njihovo uklapanje u određeni kontekst. Zahvaljujući stilističkim i semantičkim karakteristikama koje su im svojstvene, a o kojim ćemo govoriti u nastavku našeg rada, ovakve konstrukcije nastoje da iskaz učine slikovitijim i ekspresivnijim. Samim tim, proces nastajanja novih frazeologizama je dinamičan i jasno nam oslikava kako ekstralingvistički faktori utiču na leksiku jezika.

KLASIFIKACIJA

KLASIFIKACIJA PO SEMANTIČKOJ OSNOVI

Ono što za mnoge lingviste predstavlja problem jeste klasifikacija frazeologizama. Posebnu pažnju lingvisti posvjećuju klasificiranju frazeologizama prema semantičkoj osnovi. Idiomatičnost je jedna od glavnih karakteristika ovih izraza i ona se odnosi na činjenicu da značenje frazeologizama ne potiče iz značenja elemenata od kojih su sačinjeni jer su neki ili svi elementi semantički promijenjeni. Stepenu idiomatičnosti se razlikuje od jedne frazeološke jedinice do druge, i od njega zavisi da li se frazeologizam može povezivati sa drugim jezičkim izrazima, da li se elementi od kojih je sačinjen mogu mijenjati, i da li je zamjenjiv nekim drugim frazeologizmom u zavisnosti od značenja i konteksta. Klasifikacija frazeologizama po navedenoj osnovi izaziva mnoge nesuglasice među lingvistima. Razmatrajući literaturu, zaključili smo da se klasifikacija prema značenju, komunikativnoj funkciji i stepenu idiomatičnosti koju je sproveo Harald Burger, ispostavila kao najobuhvatnija budući da je ovaj lingvista predstavio različite frazeološke jedinice sa različitim stepenima idiomatičnosti.

Po uzoru na rusku školu i njene lingviste, Harald Burger istražuje frazeologiju vršeći podjelu frazeoloških izraza na osnovu njihovog značenja, komunikativne funkcije i stepena idiomatičnosti. Datu tipologiju (Burger, 1998: 33) čine:

- **Idiomatski izrazi** - neslobodni skupovi riječi, odnosno, imeničke sintagme, koji se ne stvaraju u govornom procesu, već se reprodukuju u gotovom obliku koji se ustalio dugom

upotrebom, nazivamo idiomatski izrazi. To su sasvim idiomatizovane grupe riječi koje označavaju različite predmete, pojave i predstave (Kostić-Tomović, 2013: 68). Na primjer, italijanski idiomatski izraz *scheletro nell'armadio* (*kostur u ormaru*), odnosi se na sramnu tajnu iz prošlosti, mrlju iz prošlosti, ukaljanu čast, nečistu savjest.

- **Poluidiomatski izrazi** - za razliku od idiomatskih izraza koji su potpuno netransparentni, tj. na osnovu čijeg skupa komponenti ne možemo ni približno razumjeti smisao izraza, poluidiomatski izrazi su djelimično transparentni. Naime, njihovo značenje ne proizilazi u potpunosti iz kombinacije komponenti iz kojih su sastavljeni, ali veza sa doslovnim značenjem ipak nije prekinuta (Kostić-Tomović, 2013: 68). Na primjer, italijanski poluidiomatski izraz *imputato a piede libero* koji se prevodi sa *optuženi koji se brani sa slobode*, odnosi se na nekog ko je zaista optužen, pa je samim tim besmisleno da je u isto vrijeme i slobodan.
- **Kolokacije** - čvrste i neidiomatizovane grupe riječi koje se vrlo često upotrebljavaju zajedno (Kostić-Tomović, 2013: 69). Kao na primjer u italijanskom jeziku *uomo d'affari* (*poslovan čovjek*).
- **Ustaljene fraze** - termin ustaljena fraza upotrebljava se za glagolske sintagme, koje karakteriše relativno stabilna struktura, stabilan leksički sadržaj, mogućnost interpretacije u denotativnom značenju i često razvijeno sekundarno, konotativno značenje (Mršević-Radović, 1987: 23). Na primjer, italijanska ustaljena fraza *buttare al vento* može se odnositi na radnju *baciti u vjetar*, što predstavlja osnovno značenje te fraze, ali i na *utrošiti uzalud*, što predstavlja preneseno značenje te fraze u zavisnosti od situacije i konteksta.
- **Poslovice** - frazeologizmi u obliku rečenice koji prenose neku moralnu ili drugu pouku (Kostić-Tomović, 2013: 76). Poznata poslovice *Il lupo perde il pelo ma non il vizio*, u jezicima naroda Bosne i Hercegovine, ima svoj ekvivalent *Vuk dlaku mijenja ali ćud nikada*. Opšte je poznato da se ova izreka odnosi na neku lošu osobinu koju je teško promijeniti. Sve u svemu, poslovice čine jednu posebnu skupinu frazeologizama i okarakterisane su vrlo izraženom figurativnošću.
- **Opšta mjesta** - frazeologizmi koji najčešće imaju oblik izjavne rečenice. To su autonomni iskazi, baš kao i poslovice (Kostić-Tomović, 2013: 76). Primjer opšteg mjesta: *Il tempo urge* (*Vrijeme leti*).

- **Strukturalni frazeologizmi** - frazeologizmi koji uspostavljaju gramatičke odnose, tj. imaju sličnu funkciju kao prijedlozi ili veznici (Kostić-Tomović, 2013: 77). Takvi frazeologizmi su: *a spese di qn. (na čiji trošak, račun), al posto di qualcuno o di qualcosa (umjesto koga, čega)* itd.
- **Komunikacijski frazeologizmi** - obilježavaju početak i kraj pisane ili usmene komunikacije ili pojedinih cjelina u okviru složenije komunikativne cjeline (Kostić-Tomović, 2013: 77). Tu spadaju načini pozdravljanja i opraštanja, izrazi kojima sagovornicima dajemo do znanja da smo zainteresovani ili nezainteresovani za nastavak razgovora, da se slažemo ili ne slažemo itd. Takve fraze u italijanskom jeziku su: *Buongiorno a tutti! (Dobar dan svima), Sono d'accordo con te! (Slažem se sa tobom), Ci vediamo! (Vidimo se!)* itd.
- **Šematske frazeološke konstrukcije** - izrazi koji su oblikovani po određenoj šemi, po određenom modelu (Kostić-Tomović, 2013: 77). Dakle, to su jezičke jedinice koje se odlikuju ponavljanjem kao na primjer: *parola per parola (riječ po riječ), bicchiere per bicchiere (čša po čša), pagina per pagina (stranica po stranica)* itd.
- **Geminantni frazeologizmi** - izrazi koji se sastoje od dvije komponente koje pripadaju istoj vrsti riječi, koje su povezane veznikom ili prijedlogom, zasnivajući se često na aliteraciji (Kostić-Tomović, 2013: 78). Na primjer, na italijanskom *chiaro e tondo* te isto tako njegov prijevodni ekvivalent *jasno i glasno*, u oba slučaja konstrukcija se sastoji od dva priloga koji su spojeni veznikom.
- **Komparativni frazeologizmi** – nazivaju se i frazeološkim poređenjima. Frazeološko poređenje se realizuje putem određenog procesa ili se njegov karakter ilustruje konvencionalnim poređenjem, pri čemu se baš ono, a ne neko drugo, koristi u jezičkoj zajednici (Omazić, 2002: 99-104). Takvi izrazi su: *magro come un chiodo (mršav kao ekser)*, ali se na našim prostorima češće koristi *mršav kao čačkalica, furbo come una volpe (lukav kao lisica)* itd.
- **Kinegrami** - opisujući konvencionalne oblike neverbalne komunikacije ili vidove neverbalnog ponašanja, kinegrami označavaju osjećanja koja se ispoljavaju na taj način ili ciljeve takvih postupaka (Kostić-Tomović, 2013: 78). Dakle, to su konkretni opisi fizičkih procesa, odnosno gestovi, kao što je na primjer na italijanskom *chinare la testa (klimnuti glavom)*.

- **Krilatice** - danas se ovaj pojam ne odnosi samo na izraze, odnosno citate iz književnih djela, već to mogu biti i citati iz filmova, sa televizije, iz reklame itd. (Kostić-Tomović, 2013: 79). Jedna od napoznatijih krilatice jeste poznata Hamletova rečenica: *Essere o non essere, quello è il dilemma (Biti ili ne biti, pitanje je sad)*.
- **Autofrazeologizmi** - srijeću se isključivo u književnim i dramskim djelima, u filmovima i televizijskim serijama i autor ih ciljano ponavlja u tekstu, predstavi, filmu ili seriji, tako da unutar datog djela stiču obilježja frazeologizma (Kostić-Tomović, 2013: 80).
- **Onimički frazeologizmi** - su stabilne grupe riječi koje se koriste kao imena institucija, geografskih pojmova i drugog (Kostić-Tomović, 2013: 80). Takvi frazeologizmi su: *Croce Rossa (Crveni krst)*, *Vicino Oriente (Bliski istok)*, *Casa Bianca (Bijela kuća)* itd.
- **Terminološki frazeologizmi** - to su imeničke sintagme koje čine stabilne grupe riječi koje imaju funkciju termina (Kostić-Tomović, 2013: 80).
- **Klišei** - grupe riječi koje se isuviše često koriste, tako da ih govornici nešto razvijenog osećaja za jezik doživljavaju kao isprazne i izlizane, kao otrcane fraze (Kostić-Tomović, 2013: 81). Primjeri ovih vrsta frazema su: *avere nel cuore e nella mente (imati na srcu i na umu)*, *e Dio sa (i Bog zna)* itd.

Proučavajući navedenu klasifikaciju koju je sproveo Burger, možemo zaključiti da desemantizacija elemenata od kojih su sačinjeni ovi ustaljeni izrazi može biti potpuna, može doći do desemantizacije pojedinih elemenata u izrazu, ili da elementi koji tvore ustaljene izraze uopšte nisu mijenjali svoje značenje. Stoga, u literaturi koja se odnosi na frazeologiju i njenu klasifikaciju često se susrećemo sa podjelom frazeologizama na:

- **Frazeološki izrazi u užem smislu** su neslobodni skupovi riječi, čiji dijelovi često pokazuju veći ili manji nivo desemantizacije. Desemantizacija može biti potpuna – ako sve komponente frazeološkog izraza dožive semantičku promjenu, ili djelimična – ukoliko samo dio komponenti izgubi svoje prvobitno leksičko značenje (Filanković, 2008: 40).
- **Frazeološki izrazi u širem smislu** su skupovi riječi kod kojih desemantizacija dijelova nije sprovedena u potpunosti, ili pak uopšte nije sprovedena. Značenje takvih frazeologizama proizilazi iz uzajamne uslovljenosti značenja njihovih komponenti, pa se

u baš takvom spoju u konkretnom jeziku i upotrebljavaju, obuhvatajući i izraze u procesu frazeologizacije (Filanković, 2008: 40).

KLASIFIKACIJA PO STRUKTURNOJ OSNOVI

Kada govorimo o strukturalnoj klasifikaciji frazeologizama, neizbježna je strukturalna analiza istih. Analizirajući njihovu strukturu ispituje se opseg frazeološkog izraza, njegov leksički sastav i određujemo sintaksički glavne komponente.

Prema Tanoviću, strukturalna složenost identifikovanja frazeoloških izraza proizlazi iz činjenice da ove jedinice imaju neke osobine svojstvene riječima (posjedovanje leksičkog značenja i gramatičkih kategorija) i sintagmama (predstavljaju genetsku osnovu iz koje nastaju frazeologizmi, najčešće putem metaforizacije, poređenja i metonimije) (Tanović, 2000: 20–21). Leksički sastav podrazumijeva vrste riječi od kojih se sastoje frazeološki izrazi, a posebno prepoznavanje glavne komponente tog izraza. Budući da frazeološki sistem funkcioniše uporedo sa leksičkim, frazeološke komponente mogu biti imenice, glagoli, pridjevi, prijedlozi, priloz, veznici. Strukturalni elementi frazeologizama su od suštinske važnosti i kod većine frazeologizama bilo koja promjena u ustaljenoj frazi i tvorbi dovodi do defrazeologizacije.

Obzirom na to da su frazeologizami ustaljeni izrazi, često se dovodi u pitanje opseg ovakvih konstrukcija. Kako navodi Filanković, govoreći o opsegu frazema neki lingvisti spominju dva: skup riječi i rečenicu, a neki tri tipa frazeoloških jedinica: fonetska riječ, skup riječi i rečenica.

1. **Fonetska riječ** – predstavlja strukturu koju čini jedna samostalna riječ na koju se naslanjaju enklitike i proklitike, a zajedno čine jednu akcenatsku cjelinu. Tip fonetske riječi sporan je za neke frazeologe (Filanković, 2008: 40). Razlog tome je to što se većina lingvista slaže da frazeologizmi moraju biti složene konstrukcije od dvije ili više samostalnih riječi, međutim jasno je da zahvaljujući enklitikama i proklitikama riječ poprima osobine frazeologizama kao što su: čvrsta struktura, složeni kontekst i stalan izgled. Primjer jedne takve fonetske riječi je *za čas*. Naime, ova konstrukcija ima čvrstu strukturu i isti izgled bez obzira na situaciju u kojoj se koristi, a značenje se ne poklapa sa značenjem riječi *čas*, već se odnosi na *odmah* ili *sad*.

2. **Skup riječi** – najčešći je oblik u kojem se frazemi javljaju, a predstavlja vezu dviju ili više samostalnih riječi uz pomoćne riječi ili bez njih. Frazemi skupovi riječi nesamostalne su jedinice koje ne mogu prenositi potpunu obavijest, a u rečenici se javljaju kao različiti rečenični članovi (Filanković, 2008: 41).
3. **Rečenica** – predstavlja takvu strukturu u kojoj frazem po obliku odgovara cijeloj rečenici, koja može biti prosta ili proširena. Frazemi rečenice služe za samostalno prenošenje potpune obavijesti (Filanković, 2008: 43).

Ovi složeni ustaljeni frazemi sastavljeni su od leksičkih elemenata koji se moraju gramatički slagati i samim tim, riječi od kojih je sastavljen neki frazeologizam moraju biti u sintaksičnom odnosu. S obzirom na sintaksične odnose, prema Filanković, frazemi mogu biti:

- **zavisnog tipa** – pri čemu se frazemi vezuju kongruencijom: *bijeli svijet, gola istina, iz petnih žila, pod kapom nebeskom* i sl., ili glagolskom rekcijom: *briznuti u plač, izgubiti glavu, gledati smrti u oči, prevariti zoru, proigrati sreću* i sl.
- **nezavisnog tipa** – u kojima sastavnice nisu u zavisnom odnosu, poput: *dan i noć, jasno i glasno, lijevo i desno, tu i tamo, uzduž i poprijeko, veliko i malo* i sl. (Filanković, 2008: 43).

KLASIFIKACIJA SA SOCIOLINGVISTIČKE TAČKE GLEDIŠTA

Veliki uticaj na frazeologiju, osim lingvističkih elemenata, imaju i oni ekstralingvistički. Zahvaljujući frazeologiji možemo upoznavati materijalni i duhovni život govornika. Stvarajući razne jezičke znakove govornici iskazuju svoju percepciju svijeta. Prema Tanoviću, izvori za nastanak frazema su prirodna društvena sredina i nasljeđe, pa u frazeološkom fondu svakog jezika dominira narodna frazeologija koja je nastala u narodnom kazivanju kao rezultat čovjekovog nastojanja da jezik učini ljepšim i slikovitijim. On navodi da su ove konstrukcije utemeljene na folklornim, običajnim i religijskim motivima, te vjerno odražavaju istorijsku, sociokulturnu i duhovnu samobitnost naroda u kojem su nastale (Tanović, 2000: 14).

Može se zaključiti da je frazeologija usko povezana sa sociolingvistikom. Bralić, gledajući na frazeologizme sa sociolingvističke tačke gledišta, dijeli frazeologizme u italijanskom jeziku na (Bralić, 2011: 176–177):

- Frazeologizme koji se odnose na čovjekov život, njegova osjećanja, reakcije na ono što ga okružuje, na materijalne stvari oko njega, na prirodu, na ambijent, na međuljudske odnose: *chiudere un occhio* (progledati kroz prste/zažmiriti na jedno oko); *ficcare il naso nei fatti altrui* (gurati nos u tuđa posla) itd.
- Frazeologizme koji se odnose na životinjski svijet: *muto come un pesce* (nijem kao riba); *solo come un cane* (sam kao pas); *essere la pecora nera* (biti crna ovca) itd.
- Frazeologizmi koji se odnose na Sveta pisma: *aspettare la manna dal cielo* (čekati Božiji dar); *essere il quinto evangelista* (biti peti evanđelista, to jest zahtijevati da se vjeruje na riječ) itd.
- Frazeologizmi koji se odnose na crkveni jezik: *cantare messa* (pjevati misu, to jest odugovačiti); *lungo come la messa cantata* (dug kao misa koja se pjeva, to jest nešto jako sporo); *avere voce in capitolo* (imati glas u poglavlju, to jest imati autoritet) itd.
- Frazeologizme koji se odnose na istoriju italijanskog jezika, na politički i religiozni život ali i na istoriju Starog Rima: *fare la politica del carciofo* (voditi politiku artičoke, odnosi se na djelovanje koje vodi ka željenim rezultatima zahvaljujući malim koracima); *parlare male di Garibaldi* (pričati loše o Garibaldiju, to jest pričati loše ili vrujedati nekoga, nečije ideje ili institucije koje se smatraju svetima i vrijednima); *fare il portoghese* (praviti se Portugalac, to jest koristiti uslugu bez plaćanja) itd.
- Frazeologizme koji se odnose na igre, pogotovo kartaške: *fare cappotto* (napraviti kaput, odnosi se na nevjerovatnu pobjedu u nekoj igri); *avere l'asso nella manica* (imati keca u rukavu); *mettere le carte in tavola* (staviti karte na sto) itd.

Kao posljedica svih lingvističkih i ekstralingvističkih elemenata koji utiču na frazeologizme, javlja se problematika prevođenja ovih izraza sa jednog jezika na drugi. Kako navodi Tanović, prema savremenoj teoriji prevođenja frazeologizmi nisu neprevodive jedinice, pa se zbog složenosti značenjskih struktura, pri njihovom prevođenju primjenjuje kompleksan model nivoa ekvivalentnosti sadržaja, značenja i smisla (Tanović, 2000: 75). Na osnovu stepena prevodivosti sa jednog jezika na drugi, Lazarević nam predlaže da u slučaju prevođenja sa italijanskog na srpski razlikujemo frazeologizme za koje postoji ekvivalent, frazeologizme za koje postoji

frazeološki ali ne i doslovan prijevod i frazeologizme za koje ne postoji frazeološki prijevod već se moraju prevesti opisno (Lazarević, 2009: 305).

EKSPRESIVNO-STILISTIČKA OBILJEŽJA FRAZEMA

Frazeologizmi kao idiomatske konstrukcije daju živahnost i boju jeziku budući da su nosioci figurativnog jezika, pa samim tim koriste metaforu ali i ostale stilske figure kako bi podstakli maštu slušaoca ili čitaoca. Ove konstrukcije imaju raznovrsne izvore, bilo istorijske ili književne, i za njihov prijevod neophodno je poznavanje njihove standardne upotrebe, razumijevanje tradicije, istorije i kulture nekog naroda. Ipak, idiomatske konstrukcije pripadaju svakodnevnom jeziku i najčešće ih koristimo a da nismo svjesni ni njihovog porijekla ni značenja. Frazeologizmi su motivisani najviše metaforom ali i ostalim stilskim figurama kao što su: metonimija, oksimoron, poređenje, antonomazija itd.

Stoga, frazeologizmi kao jedan ekspresivni dio jezika mogu se javiti u raznim stilovima i imaju za cilj da obogate i okarakterišu neki tekst ili govor. Alfieri navodi da se idiomatski izrazi koriste u različitim vrstama teksta: žurnalističkim tekstovima, reklamama, književnim tekstovima, privatnim pismima, tehničkim ili naučnim tekstovima, argumentativnim ili ekspoziivnim tekstovima⁸ (Alfieri, 1997: 15).

Filanković nam predstavlja ekspresivno - stilistička obilježja frazema. Frazemi, kao jezične jedinice, mogu imati denotativno, osnovno značenje i konotativno, ekspresivno značenje. Potrebno je uočiti da su frazemi leksičke jedinice koje nose značenje i čija je upotreba više ili manje određena okvirima pojedinog jezičnog stila. Imajući to na umu, prema Filanković, frazemi se mogu podijeliti na tri velike skupine: stilistički neutralne, knjiške i razgovorne frazeme.

- **Stilistički neutralni frazemi** su frazemi s “nultom” stilističkom karakteristikom koji imenuju pojave i odnose bez unošenja posebne stilističke boje, a upotrijebljeni u standardnom jeziku neće se osobito primijetiti njihovo postojanje i najčešće će ostati kao

---

⁸„Le principali tipologie di testo che ammettono le espressioni figurate sono, in un ordine decrescente di frequenza d’uso: 1) testo giornalistico 2) testo pubblicitario 3) testo letterario 4) lettera privata 5) testo tecnico o scientifico 6) testo argomentativo o espositivo” (Alfieri 1997: 15).

dio neutralnog koda. Takvi frazemi su: *daleki svijet (un mondo lontano)*, *dići glas (alzare la voce)*, *krov nad glavom (un tetto sopra la testa)*.

- **Knjiški frazemi** pojavljuju se isključivo u pisanim govornim oblicima, ton im je svečan, patetičan i poetičan, a karakterizira ih i povišena ekspresivnost, koja se dodaje osnovnom značenju da bi se dodao element subjektivnosti i pojačao doživljaj. Takvi frazemu su: *ispustiti dušu (lasciare cadere l'anima)* - umrijeti, *izgubiti pamet (perdere la testa)* – poludjeti, *smijati se od srca (ridere dal cuore)* - iskreno se smijati.
- **Razgovorni frazemi** imaju posebnu ekspresivnu vrijednost, vrlo su slikoviti, u govor unose nijansu neobveznosti, jednostavnosti i spontanosti. Takvi frazemi su: *crn kao gavrani (nero come un corvo)*, *iz dana u dan (giorno dopo giorno)*, *ne biti od jučer (non essere di ieri)* (Filanković, 2008: 45–46).

O SEMANTIČKOJ I UPOTREBNOJ VRIJEDNOSTI NEKIH FRAZEOLŠKIH IZRAZA U DJELU *AKO JEDNE ZIMSKE NOĆI NEKI PUTNIK*

U ovom dijelu rada ispitaćemo semantičke i upotrebne vrijednosti nekih frazeoloških izraza koristeći se primjerima iz djela *Ako jedne zimske noći neki putnik (Se una notte d'inverno un viaggiatore)* Itala Calvina. Kako bismo lakše dočarali značenje izdvojenih frazeologizama i na hrvatskom jeziku, izdvojićemo i prijevod primjera koji je uradio Pavao Pavličić. Najprije ćemo analizirati da li je prevodilac prilikom prevođenja koristio ekvivalente ponuđenih primjera, frazeologizme sa istim značenjem ali drugačijom leksičkom strukturom ili ih je prevodio opisno ili doslovno. Nakon toga, bavićemo se semantičkom analizom izdvojenih frazeologizama, objašnjavajući njihovo značenje kako u italijanskom tako i u hrvatskom jeziku, što će nam pomoći da na osnovu značenja i stepena idiomatičnosti lakše prepoznamo kojem tipu frazeologizama pripadaju prema Burgerovoj klasifikaciji i da li pripadaju frazeologizmima u užem ili širem smislu, osvrćući se na definicije koje nam predstavlja Filanković. Strukturalna analiza izdvojenih primjera sastojace se od prepoznavanja da li se radi o skupu riječi ili rečenici, od prepoznavanja glavnih leksičkih komponenti i sintaksičnog odnosa između riječi od kojih su izdvojeni frazeologizmi sastavljeni (to jest da li su u zavisnom ili nezavisnom odnosu, prema Filanković). Zahvaljujući podjeli sa sociolingvističke tačke gledišta, koju nam je ponudila Bralić, analiziraćemo čime je motivisana sama struktura frazeologizma. Zahvaljujući svemu tome odredićemo i ekspresivno-stilističku vrijednost izdvojenih frazeologizama, a ta vrijednost ih

može, kako navodi Filanković i kao što smo već spomenuli, svrstavati među neutralne, knjiške i razgovorne frazeologizme.

Idiomatski frazeologizmi

- */.../ che potrebbe essere anche solo quella dell'oggetto uscito ora dalla fabbrica, **la bellezza dell'asino** di cui anche i libri s'adornano, che dura finché la copertina non comincia a ingiallire /.../ (Calvino, 2014: 52)*
- */.../ ta je možda samo novost predmeta koji je netom izašao iz tvornice, **magareća ljepota** kojom se i knjige kite i koja traje dok ovitak ne počne žutjeti /.../ (Calvino, 2004: 10)*

Italijanski frazem **la bellezza dell'asino** na hrvatskom nema odgovarajući ekvivalent, pa je u prijevodu ponuđen doslovni prijevod **magareća ljepota**. **La bellezza dell'asino** je frazem isključivo figurativnog značenja i odnosi se isključivo na ljepotu koja je karakteristična za mladost, omladinu i mladalačku ljepotu koja je određena da vremenom nestane⁹. Po Burgerovoj klasifikaciji, ovo je tipičan idiomatski jezik, pa samim tim spada među frazeologizme u užem smislu, a strukturalno predstavlja skup riječi u kojem je glavna komponenta imenica, a sintaksički odnos leksičkih jedinica je zavisan. Sa sociolingvističke tačke jezika ovaj frazem motvisan je životinjskim svijetom zbog imenice **asino** (magarac), a zbog svoje figurativnosti i ekspresivnosti možemo ga svrstati među razgovorne frazeme.

- *- Senta, io a questo punto **non metto più la mano sul fuoco**. (Calvino, 2014: 68)*
- *- Čujte, u ovom času **ja ne bih stavio ruku u vatru**. (Calvino, 2004: 28)*

Italijanski frazem **mettere la mano sul fuoco**, kao što vidimo, semantički ali i leksički se podudara sa hrvatskim izrazom **staviti ruku na vatru**. Frazem je idiomatski, stoga spada među frazeme u užem smislu, dok strukturalno čini rečenicu čiji su dijelovi u zavisnom sintaksičnom odnosu. Značenje ovog frazema iskazuje sigurnost u nešto, ili sigurnost u neku osobu najčešće u njenu iskrenost, sposobnost ili slične osobine. Sociolingvistički posmatrano, ovaj frazem je zanimljiv jer potiče još iz Srednjeg vijeka, kada je stavljanje ruke u vatru bilo dio različitih suđenja predviđenih Božijim sudom, a nevini je mogao da računa na Božiju pomoć, pa

---

⁹<https://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/B/bellezza.shtml> Pristupljeno: 9.7.2020.

bi zato nesmetano povukao ruku. Ipak ovaj frazem mogao bi da datira još i iz starih rimskih vremena¹⁰.

- *Un'altra doccia fredda: il libro che sembrava così promettente s'interrompe/.../* (Calvino, 2014: 80)
- *Još jedan hladan tuš: knjiga koja je toliko obećavala, prekinula se/.../* (Calvino, 2004: 41)

Neslobodni skup riječi **una doccia fredda** u italijanskom ali i **hladan tuš** u hrvatskom jeziku pripadaju idiomatskim izrazima. Izdvojena imenička sintagma semantički se odnosi na događaj ili vijest zbog koje se naglo narušava neka iluzija ili entuzijazam¹¹ i njeno značenje je konotativno. Dijelovi ovog skupa riječi su u zavisnom odnosu, a njihovo stilističko obilježje je knjiško. Glavna leksička komponenta izdvojenih sintagmi kako u izvornom tako i u prevedenom tekstu jeste imenica **doccia**, to jest **tuš**. Spomenuti izraz se koristi isključivo u kontekstu opisivanja čovjekovog doživljaja i osjećaja.

Kolokacije

- */.../ io sono insieme un uomo che pensa e un **uomo d'affari**, oltre che un collezionista d'apparecchi ottici.* (Calvino, 2014: 168)
- *Ja sam istodobno čovjek koji misli i **poslovan čovjek**, osim što sam kolekcionar optičkih sprava.* (Calvino, 2004: 137)

Izraz **uomo d'affari**, kao i njegov ekvivalent ponuđen u hrvatskom prijevodu, **poslovan čovjek**, predstavlja kolokaciju, budući da je to neidiomatski izraz koji se obično upotrebljava zajedno i predstavlja logički spoj riječi **uomo e d'affari** i **poslovan i čovjek**. U ovom izrazu imenica **uomo** (to jest **čovjek**) je glavna leksička riječ i povlači za sobom specifikacijski dodatak **d'affari** (to jest pridjev **poslovni**). Kolokacije nisu ustaljene fraze, pa tako pored glavne imenice **uomo** na italijanskom i **čovjek** na bosanskom može stajati bilo koji drugi pridjev i da sa istom imenicom tvori smislenu sintagmu, kao na primjer: **uomo buono** (**dobar čovjek**), **uomo cattivo** (**zao čovjek**). Kongruentnost ovog izraza u našem slučaju ukazuje nam na to da su sastavnice ovog izraza u zavisnom odnosu sintaksični gledano. Značenje ovog frazema u širem smislu je denotativno, pa zato spada među neutralne frazeme.

¹⁰<https://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/M/mano.shtml#58> Pristupljeno: 10.7.2020.

¹¹<https://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/D/doccia.shtml> Pristupljeno: 10.7.2020.

Ustaljene fraze

- *Insomma, è preferibile tu **tenga a freno** l'impazienza e aspetti ad aprire il libro quando sei a casa.* (Calvino, 2014: 54)
- *Ukratko, bolje je da **potisneš** nestrpljivost i pričekáš dok ne stigneš kući, pa da tek tada otvoriš knjigu.* (Calvino, 2004: 11)

Italijanski izraz **tenere a freno** autor je upotrijebio u konotativnom značenju, što je na hrvatskom prevedeno kao **potisnuti**. Ustaljena fraza pored značenja potisnuti neko osjećanje, može se odnositi i na sprečavanje nekoga da učini nešto¹². Sve u svemu, ovaj skup riječi, koji pripada frazeologizmima u užem smislu predstavlja glagolsku sintagmu, čiji su sastavni elementi u zavisnom odnosu. Ipak stilski, njegova vrijednost je nulta i spada među stilistički neutralne frazeme.

- *...tutto mescolato in un unico odore che è quello dell'attesa, l'odore delle cabine telefoniche quando non resta che recuperare i gettoni perché il numero chiamato **non dà segno di vita**.* (Calvino, 2014: 56)
- *...a sve to je pomiješano u jedan jedini vonj, vonj čekanja, vonj telefonskih kabina, kad ne ostaje ništa drugo nego pokupiti žetone, jer broj koji smo zvali **ne daje znakove života**.* (Calvino, 2004: 14)

U primjerima su ponuđeni italijanski frazem **non dare segno di vita** i njegov ekvivalent na hrvatskom **ne davati znakove života**. Ustaljena fraza iskorištena je u konotativnom značenju budući da se odnosi na pojam broj telefona a ne na osobu, a sociolingvistički primarno se odnosi upravo na život čovjeka ili životinje. Strukturalno radi se o rečenici, budući da se sam frazem može posmatrati samostalno kao prosta rečenica. Sintaksični odnos između riječi od kojih je sačinjen je zavisan. Izdvojeni frazem u užem smislu stilistički ima funkciju da pojača doživljaj iskazanog, pa tako ga možemo svrstati među knjiške frazeme.

---

¹²<https://dizionario.internazionale.it/parola/tenere-a-freno> Pristupljeno: 9.7. 2020.

- /.../ *i giovani poi si potrebbbero contare sulle dita*/.../ (Calvino, 2014: 88)
- /.../ *mladi bi se mogli na prste prebrojati*/.../ (Calvino, 2004: 51)

Italijanska glagolska sintagma **contare sulle dita**, doslovno se može prevesti, kao što je to navedeno i u našem primjeru, ekvivalentnom glagolskom sintagmom **prebrojati na prste**. Izdvojeni frazem odnosi se na sliku kojom iskazujemo da je prisutnih na nekom mjestu toliko malo da se navodno mogu prebrojati na prste. Ustaljena fraza je dakle iskorištena u svom konotativnom značenju kojim je autor htio prikazati određenu sliku. U ovom skupu riječi su u zavisnom odnosu, a ekspresivno-stilistički ovaj frazem pripada razgovornim frazemima, budući da se odlikuje spontanošću i jednostavnošću. Slika iskazana ovim frazom jasno nam pokazuje da je motivisan čovjekom i njegovom pojavom.

- /.../ *e quando hai precisato che ciò che ti sta a cuore è il seguito dei romanzi che si interrompono*/.../ (Calvino, 2014: 118)
- /.../ *a kad si objasnio da ti je najviše stalo do nastavka prekinutih romana*/.../ (Calvino, 2004: 82)

Italijanska ustaljena fraza **stare a cuore** prevedena je na hrvatski opisno sa **najviše stati do čega**, čime je iskazano i samo značenje frazema. Naime, izraz se može odnositi na neku stvar ili pojavu koja je od izrazite, to jest najveće važnosti za nekog¹³. Ova glagolska sintagma sastavljena je od riječi koje su u zavisnom odnosu, a budući da njeno ponuđeno konotativno značenje ima zadatak da pojača doživljaj i pojača ekspresivnost, svrstavamo je među knjiške frazeme. Sociolingvistički gledano, ponuđeni frazem je vezan za čovjeka i njegove doživljaje.

Strukturalni frazeologizmi

- *Al posto del veggente indio che racconta tutti i romanzi del mondo, ecco un romanzo-trappola congegnato dall'infido traduttore con inizi di romanzo che restano in sospenso*/.../ (Calvino, 2014: 140)
- *Umjesto indioskog vidovnjaka što pripovijeda sve romane ovoga svijeta, evo sad romana-klopke što ga je nevjerni prevodilac načinio od početaka romana koji ostaju nedovršeni*/.../ (Calvino, 2004: 107)

Izraz **al posto del**, preveden svojim ekvivalentom na hrvatski jezik **umjesto**, po Burgerovoj klasifikaciji pripada strukturalnim frazemima, što znači da je semantika ovog

¹³<https://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/C/cuore.shtml#40> Pristupljeno: 10.7.2020.

prijedloškog izraza relativno prazna, a njegova jedina funkcija jeste da uspostavi gramatički odnos u rečenici. Ovakvi frazemi spadaju u skupinu frazema u širem smislu. Riječi od kojih je ovaj skup riječi sastavljen su u zavisnom odnosu, a ovaj frazem je stilistički neutralan.

Komunikacijski frazeologizmi

- *Entra. – Buon giorno a tutta la compagnia!* (Calvino, 2014: 64)
- *Ulazi. – Dobar dan cijelome društvu!* (Calvino, 2004: 23)

Buon giorno a tutta la compagnia! predstavlja komunikacijski frazem, koji je u našem primjeru preveden doslovno sa **Dobar dan cijelome društvu!** Ovaj komunikacijski frazem se koristi kao pozdrav i kao početak komunikacije, i koristi se rutinski, što znači da iako je ružan dan reći ćemo **Buon giorno**. Komunikacijski frazemi, pa tako i ovaj ponuđen u primjeru, spadaju u frazeme u širem smislu. Strukturno, ovaj frazem predstavlja rečenicu čija je ekspresivno-stilistička vrijednost neutralna.

- *- Chiudi il becco, tu! - dice uno che sembra il capo.* (Calvino 2014: 208)
- *- Začepi! – kaže joj jedan, koji izgleda kao šef.* (Calvino 2004: 179)

Komunikacijski frazeologizmi ne moraju se odnositi samo na pozdravljanje i opraštanje, već pomoću njih možemo izraziti i slaganje ili neslaganje sa drugim govornikom i slično. U izdvojenom primjeru možemo zaključiti da se frazeologizam izvorno i njegov prijevod odnose na neslaganje sa govornikom i preuzimanje riječi od istog. **Chiudere il becco** je frazeologizam sa konotativnim značenjem i njegov doslovni prijevod bio bi **Začepiti gubicu**, međutim prevodilac se odlučio da koristi kraću verziju ovog frazeologizma na hrvatskom jeziku, to jest, u prijevodu je ponudio samo imperativ glagola začepiti. Ipak, ovim postupkom značenje izvornog frazeologizma u prijevodu nije izmijenjeno, pa se tako ove konstrukcije odnose na naredbu nekom da ćuti. Ovaj frazem strukturalno predstavlja rečenicu čiji su elementi u zavisnom sintaksičnom odnosu. Zbog ekspresivnosti ali i nijanse neobaveznosti koja prati korištenje ovog frazema, svrstavamo ga među razgovorne frazeme.

Šematski frazeologizmi

- *Anche il racconto deve sforzarsi di tenerci dietro, di riferire un dialogo costruito sul vuoto, battuta per battuta.* (Calvino, 2014: 109)
- *I pripovijest se mora napregnuti da nas slijedi, da bi prenijela razgovor što je podignut nad prazninom, repliku po repliku.* (Calvino, 2004: 73)

Šematska frazeološka konstrukcija **battuta per battuta**, prevedena doslovno sa **replika po replika**, spada među frazeme u širem smislu. Izdvojeni skup riječi, tačnije imenička sintagma sadrži riječi koje su u zavisnom odnosu. Zbog svoje ekspresivne vrijednosti, kojom unosi nijansu jednostavnosti i spontanosti u tekstu, ovaj frazem spada među razgovorne, a možemo zaključiti da je njegovo značenje denotativno, budući da se iz konteksta može zaključiti da se zaista govori o replikama.

- *-Sì, ha scritto... Abbiamo ricevuto tante lettere... Storie che non stanno né in cielo né in terra.* (Calvino, 2014: 133)
- *-Jest, pisao je... Primili smo mnogo pisama... Priče bez glave i repa /.../* (Calvino, 2004: 99)

Italijanski frazem **né in cielo né in terra** preveden je frazemom **bez glave i repa** koji ima drugačiju strukturu ali isto značenje, bez obzira što i u hrvatskom postoji izraz **ni na nebu ni na zemlji**. Izrazom **né in cielo né in terra** iskazuje se apsurdnost i nelogičnost nekog razmišljanja ili ponašanja¹⁴. Isto tako, izraz **bez glave i repa** takođe se odnosi na nešto bez početka i kraja, na nešto nelogično. Izraz ponuđen u izvornom tekstu zbog svoje taktičnosti može se svrstati među šematske konstrukcije, ali budući da se često nesvjesno koristi u komunikaciji i u raznim kontekstima, možemo ga svrstati i među kliše. Izraz **bez glave i repa** ipak predstavlja kliše. Zbog svoje slikovitosti oba skupa riječi možemo svrstati među razgovorne frazeme. Sa sociolingvističke strane, možemo zaključiti da je izraz **né in cielo né in terra** motivisan čovjekovim doživljajem onog što ga okružuje, dok je izraz **bez glave i repa** motivisan životinjskim svijetom.

---

¹⁴<https://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/C/cielo.shtml#7> Pristupljeno: 10.7.2020.

Geminantni frazeologizmi

- *Peggio ancora se invece tu appartieni - per forza o per amore - al numero di quelli per i quali lavorare vuol dire lavorare sul serio /.../ (Calvino, 2014: 53)*
- *Još je gore ako iz nužnosti ili iz ljubavi - pripadaš onima za koje raditi znači doista raditi /.../ (Calvino, 2004: 11)*

Italijanski geminantni frazem **per forza o per amore** ima svog ekvivalenta u hrvatskom koji je ponuđen i u prijevodu, a to je **iz nužnosti ili iz ljubavi**, mada se može koristiti i izraz **milom ili silom**. Značenje ovog frazema na italijanskom ali i na hrvatskom jeziku je na ovaj ili na onaj način, bez obzira da li to neko želi ili ne, ne birajući sredstva. Izdvojeni frazeologizam u širem smislu strukturalno predstavlja skup riječi u kojem su glavne komponente imenice, a sintaksični odnos između riječi je nezavisan. Budući da ovaj frazem stilistički ima funkciju da pojača doživljaj iskazanog, ekspresivno-stilistički pripada knjiškim frazemima.

- *Di male in peggio, - dice. - Non viene più fuori un romanzo che stia in piedi. (Calvino, 2014: 142)*
- *Sve gore i gore - kaže – Nema više nijednog valjanog romana. (Calvino, 2004: 109)*

U izdvojenom primjeru italijanski geminantni frazem **di male in peggio** preveden je na hrvatski šematskom frazeološkom konstrukcijom **sve gore i gore**. Iako je prvobitno značenje izvornog iskaza zadržano, možemo zaključiti da po Burgerovoj klasifikaciji pripadaju različitim navedenim skupinama. To nam pomaže da uočimo razliku između ove dvije vrste frazema, pa tako možemo zaključiti da se geminantni frazemi zasnivaju na aliteraciji, a šematski na ponavljanju. Ipak, u oba slučaja se radi o priloškim konstrukcijama čiji su elementi u zavisnom odnosu. Ovi frazemi, u našem primjeru, imaju za zadatak da iskažu doživljaj i subjektivnost osjećanja ali bez povišene ekspresivnosti ili patetičnog i poetičnog tona, pa ih zato ne svrstavamo među knjiške frazeme nego među neutralne.

Komparativni frazeologizmi

- - *Cos'è questa canzone che cantano su mio padre, Anacleto? – domando alla donna, ferma nel vano dell'uscio come una statua nella nicchia d'una chiesa.* (Calvino, 2014: 223)
- - *Kakvu to pjesmu pjevaju o mom ocu, Anacleto? – pitam ženu što stoji u otvoru vrata, nepomično kao kip u crkvenoj niši.* (Calvino, 2004: 195)

Izdvojeni italijanski komparativni frazem **fermo come una statua** preveden je svojim ekvivalentom **nepomičan kao kip**, iako je zbog jasnoće konteksta, prevodilac opisno predstavio sliku pa je samim tim, dodajući glagol **stajati** umjesto pridjeva **nepomična** iskoristio prilog **nepomično**. Ovom tehnikom prevođenja nije izgubljeno ili izmijenjeno značenje frazeologizma u prijevodu. Značenje ovog frazema odnosi se na iznenađenost ili zaprepaštenost koja izaziva nepomičnost i ukočenost kod čovjeka, što se često poredi sa statuom ili kipom. Ovim poređenjem naglašava se u izvornom tekstu značenje pridjeva **ferma** a u prijevodu priloga **nepomično**. Kao i svi komparativni frazemi ovo je frazem u širem smislu, čije su sastavne riječi u zavisnom sintaksičnom odnosu. Sa sociolingvističke tačke gledišta možemo zaključiti da je frazem motivisan čovjekovim doživljajem prema ambijentu i predmetima. Kao i svi komparativni frazmi, i frazem koji je izdvojen u našem primjeru je slikovit, ali se u jeziku koristi neobavezno i spontano, tako da ga svrstavamo među razgovorne frazeme.

Kinegrami

- *Prese a fischiettare silenziosamente, Irina, con un sorriso tutto negli occhi come pregustasse un'idea che le era venuta /.../ (Calvino, 2014: 106)*
- *Irina započe tiho zviždukati, smiješći se samo očima, kao da unaprijed uživa u ideji koja joj je pala na pamet /.../ (Calvino, 2004: 70)*

Istaknuti skup riječi na italijanskom **con un sorriso tutto negli occhi** preveden je opisno, sintagmom **smiješći se samo očima**. Frazem opisuje oblik neverbalne komunikacije i stoga ga možemo svrstati u kinegame. Riječi od kojih je sačinjen ovaj frazem u užem smislu sintaksički su u zavisnom odnosu. Budući da sama slika biva pojačana ovim frazemom, njega možemo svrstati u knjiške frazeme, a kao i većina kinegrama odnosi se na čovjeka i njegovo ponašanje.

Onimički frazeologizmi

- *Ho appunto occasione di fare un viaggio per lavoro dalle parti in cui lui si trova, in **America del Sud**, e ne approfitterò per cercarlo.* (Calvino, 2014: 194)
- *Upravo mi se pruža prilika da odem na službeni put tamo gdje se on sada nalazi, u **Južnu Ameriku**, pa ću iskoristiti priliku da ga potražim.* (Calvino, 2004: 165)

America del Sud u italijanskom jeziku, kao i **Južna Amerika** u hrvatskom, po Burgerovoj klasifikaciji predstavljaju onimičke frazeme. Iako ovakvi izrazi djeluju kao vlastite imenice, njihovo značenje se izvodi na osnovu njihovih sastavnih riječi. U našem primjeru konkretno, specifikacioni dodatak **del Sud** (izvorno) i pridjev **Južna** (u prijevodu) bliže nam određuju osobinu pojma **Amerika**. Ova vrsta frazema može se naći u svim oblastima i na svim lingvističkim poljima, ali u našem primjeru ponuđeni frazem u užem smislu se koristi kao ime geografskog pojma. Riječi unutar ovog frazema su u zavisnom odnosu, a njihova ekspresivno-stilistička vrijednost je neutralna.

Terminološki frazeologizmi

- *... lui mi spiegava come stabilire la massima e la minima, l'andamento della pressione, la quantità delle precipitazioni, la velocità dei venti.* (Calvino, 2014: 90)
- *... i on mi je uzeo objašnjavati kako se utvrđuju maksimalne i minimalne vrijednosti, kretanje tlaka, količina oborina, brzina vjetrova.* (Calvino, 2004 : 52)

Imeničke sintagme, kako na italijanskom **la massima e la minima, l'andamento della pressione, la quantità delle precipitazioni, la velocità dei venti**, tako i na hrvatskom jeziku **maksimalne i minimalne vrijednosti, kretanje tlaka, količina oborina, brzina vjetrova**, po Burgerovoj klasifikaciji predstavljaju terminološke frazeme. Ove vrste frazema, koje pripadaju skupini frazema u širem smislu, imaju funkciju termina i mogu biti iz različitih leksičkih polja. Navedene sintagme predstavljaju sklopove riječi čiji su elementi u zavisnom odnosu, a glavne leksičke komponente sintagmi su imenice. U našem primjeru ove sintagme odnose se na termine iz oblasti meteorologije. Ova vrsta termina nema idiomatsku vrijednost, pa je tako ekspresivno-stilistička vrijednost ovih frazema neutralna.

Klišei

- *O se non vuoi non dirlo; speriamo che ti lascino in pace.* (Calvino, 2014: 50)
- *Ili, ako nećeš, nemoj to reći, nadajmo se da će te pustiti na miru.* (Calvino, 2004: 7)

Izraz **lasciare in pace** u hrvatskom jeziku ima svoj ekvivalent koji je i ponuđen u prijevodu, **pustiti na miru**. Značenje kako u italijanskom tako i u hrvatskom jeziku ovaj izraz ima značenje ne uznemiravati nekoga, ne dirati nekoga ili ne smetati nekome. Na osnovu svog značenja, komunikativne funkcije i stepena idiomatičnosti, po prethodno navedenoj Burgerovoj klasifikaciji možemo primijetiti da ova glagolska konstrukcija pripada klišeima kako u italijanskom tako i u hrvatskom jeziku. Izdvojeni frazeologizam u širem smislu strukturalno sačinjava skup riječi u kojem je glavna sintaksička komponenta glagol. Gledano iz sociolingvističkog ugla odnosi se na čovjeka, to jest na njegove reakcije na ono što ga okružuje, a sam frazem stilistički je neutralan.

- *Il commissario è sulla porta del bar della stazione che mi tiene d'occhio.* (Calvino, 2014: 65)
- *Komesar je na vratima stanične krčme i drži me na oku.* (Calvino, 2004: 23)

Tener d'occhio qualcosa o qualcuno i hrvatski izraz **držati na oku** predstavljaju ekvivalente u semantičkom smislu i odnose se na posmatranje, praćenje i kontrolisanje nečega ili nekoga. Izdvojeni izraz možemo svrstati među frazeme u užem smislu, tačnije među klišee. Strukturalno ovaj izraz predstavlja rečenicu čiji su elementi u zavisnom odnosu. Sociolingvistički motivisan je čovjekom i njegovom pojavom. Ekspresivno-stilistički možemo primijetiti da ne postoji unošenje neke posebne stilističke boje, stoga je ovo neutralni frazem.

- *- E voialtri, allora? - disse Bronko, che non aveva peli sulla lingua.* (Calvino, 2014: 76)
- *-A šta nakon toga radite? – upita Bronko, koji nema dlake na jeziku.* (Calvino, 2004: 38)

U ponuđenom primjeru možemo primijetiti da italijanski frazem **non avere peli sulla lingua** u hrvatskom jeziku odgovara izrazu **nemati dlake na jeziku**. Značenje ovog klišea jeste reći jasno ono što se misli, bez suzdržavanja zbog stidljivosti, obzirnosti, straha i slično, a sama slika aludira na govorenje bez smetnji izazvanih eventualnim dlakama na jeziku¹⁵. Strukturalno ovaj frazem predstavlja rečenicu čiji su dijelovi u zavisnom sintaksičnom odnosu. Budući da je

---

¹⁵<https://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/P/pelo.shtml#11> Pristupljeno: 10.7. 2020.

značenje ovog frazema isključivo konotativno i stilski vrlo slikovito, svrstavamo ga među razgovorne frazeme. Sa sociolingvističke tačke gledišta, frazem se odnosi konkretno na čovjeka i njegovo ponašanje.

- *La partita è chiusa, vecchio bastardo /.../ (Calvino, 2014: 127)*
- *Igra je završena, staro kopile /.../ (Calvino, 2004: 93)*

La partita è chiusa je italijanski frazem koji prema Burgerovoj klasifikaciji spada u kliše. Preveden je doslovno rečenicom **Igra je završena** i značenje iskazanog u izvornom tekstu je takvim prijevodom zadržano. Dakle, značenje ove rečenice u našem primjeru, čije su sastavne riječi u zavisnom odnosu, jeste konotativno jer se ne odnosi ni na kakvu igru već na život. Ipak, sa sociolingvističke tačke gledano, ovaj frazem u užem smislu je motivisan igrama na sreću ili sportom, kao i mnogi frazemi u italijanskom jeziku. Zbog svoje slikovitosti i ekspresivnosti ovaj frazem spada među razgovorne frazeme.

- *Penso che forse dovrei cercare di rendermi utile, di **dare una mano**, aiutare il sordo, il paralitico, il suicida /.../ (Calvino 2014: 148)*
- *Pomišljam da bih trebao pokušati da budem od koristi, da **pomognem**, da priskočim u pomoć gluhom čovjeku, uzetom, samoubojici /.../ (Calvino 2004: 115–116)*

Italijanski kliše **dare una mano** u izdvojenom primjeru preveden je glagolom **pomoći**, zadržavajući tako svoje značenje ali mijenjajući leksičku strukturu, to jest frazeološka konstrukcija je prevedena samo glagolom. Dakle, u italijanskom ovaj izraz strukturalno je sačinjen od skupa riječi, to jest predstavlja glagolsku sintagmu čije su sastavne riječi u zavisnom odnosu. Sa sociolingvističke tačke gledišta zaključuje se da je ovaj frazeologizam motivisan čovjekom i njegovom pojavom. Ovaj frazem koristi se spontano u svakodnevnoj komunikaciji u italijanskom jeziku, ali je sam po sebi vrlo ekspresivan i slikovit i zato se prema svojim ekspresivno-stilističkim obilježjima svrstava među razgovorne frazeme.

Primjeri sa dva ili više semantički različitih frazeologizama

- *Loro la conoscono da quand'era ragazza, **ne sanno vita e miracoli**, qualcuno di loro magari ci avrà avuto una storia, **acqua passata, dimenticata** /.../ (Calvino, 2014: 61)*
- *Oni je poznaju još od vremena kad je bila djevojka, **znaju njezin život i doživljaje**, netko je možda s njome imao i kakvu aferu, **to su lanjski snjegovi**, to je zaboravljeno /.../ (Calvino, 2004: 19)*

Italijanski frazem **sapere vita, morte e miracoli** preveden je doslovno. Prvobitni izgled ovog poluidiomatskog izraza na italijanskom jeziku je zapravo **sapere vita, morte e miracoli di qualcuno** i njegovo značenje je znati sve o nekome¹⁶. Frazeologizam je konstruisan kao rečenica čiji su elementi u zavisnom sintaksičnom odnosu. Sa sociolingvističke tačke gledišta, ovaj izraz u italijanskoj kulturi potiče iz crkvenog jezika i motivisan je starim tekstovima, koji su naveliko i naširoko govorili o životima svetaca. Ekspresivno – stilistički, ovaj frazem u užem smislu zbog izrazite slikovitosti i neobaveznosti svrstavamo među razgovorne frazeme.

Acqua passata je italijanski izraz koji ima netransparentno značenje i stoga ga možemo svrstati među idiomatske izraze. Njegovo značenje, isto kao i značenje frazema koji je ponuđen u prijevodu, **lanjski snjegovi**, odnosi se na nešto što se ne smatra više bitnim, na nešto čemu se ne daje nikakva vrijednost i smisao kao nekad, i obično se odnosi na neprijatne situacije iz prošlosti koje su zaboravljene. Sam izraz predstavlja skraćenicu od poslovice **acqua passata non macina più**¹⁷. Dakle, možemo primijetiti da je u prijevodu korišten leksički drugačiji frazem sa istim značenjem. Sociolingvistički, ovaj frazem možemo povezati sa čovjekom, to jest sa njegovim doživljajima. Zbog svoje slikovitosti i ekspresivnosti ovaj frazem spada među razgovorne frazeme.

- *- Per quello, posso **spolparti come un osso**, - e **mostra i denti**. (Calvino, 2014: 222)*
- *- Ako je do toga, mogu te **skrckati kao koščicu** – kaže ona i **pokazuje mi zube**. (Calvino, 2004: 194)*

Skup riječi **spolpare come un osso**, koji je u našem primjeru preveden konstrukcijom **skrckati kao koščicu**, predstavlja komparativni frazem, budući da samo poređenje ima funkciju da pojača značenje glagola. Komparativni frazemi, pa i ovaj, spadaju među frazeme u širem

¹⁶<https://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/V/vita.shtml#14> Pristupljeno: 10.7.2020.

¹⁷<https://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/A/acqua.shtml#7> Pristupljeno: 10.7.2020.

smislu zato što se, za razliku od metafore i idiomatičnosti, poređenje vrši na vidljivoj podlozi, to jest slika koja je predstavljena izrazom je precizna i konkretna, bez prenesenih značenja ali i uvijek ekspresivna. Frazeološko poređenje ponuđeno u primjeru je veoma slikovito i pojačava doživljaj samog konteksta, pa ga na osnovu efektivno-stilističkog obilježja možemo svrstati među razgovorne frazeme.

Ustaljena fraza **mostrare i denti** u hrvatskom jeziku ima svog ekvivalenta kako u semantičkom tako i u leksičkom smislu i on je ponuđen u prevodu: **pokazati zube**. U našem slučaju ova fraza je iskorištena u svom konotativnom značenju, pa se ne odnosi na doslovno pokazivanje zuba već na spremnost osobe da se brani ili da napada, kao što to rade životinje kada se sukobljavaju između sebe¹⁸. Sociolingvistički, ovaj frazem u užem smislu motivisan je životnjskim svijetom. Strukturalno, glavna leksička komponenta je glagol, a sintaksički odnos riječi u ovom sklopu je zavisian. Zbog slikovitosti i nijanse spontanosti koju unosi u sam kontekst, ovaj frazem se efektivno-stilistički svrstava među razgovorne frazeme.

- *Egli sa che i congiurati aspettano un cenno della Sultana per **dar fuoco alle polveri**, ma che lei ha dato ordine di non disturbarla mentre sta leggendo, neanche se il palazzo **stesse per saltare in aria** /.../ (Calvino, 2014: 140)*
- *On zna da zavjernici čekaju sultanjin znak da **krenu u napad**, ali da je ona naložila da je ne smetaju dok čita, čak ni u slučaju da palača **treba da odleti u zrak** /.../ (Calvino, 2004: 106)*

Klišé **dar fuoco alle polveri** u našem primjeru sa italijanskog na hrvatski jezik preveden je svojim doslovnim značenjem, **krenuti u napad**, budući da u hrvatskom jeziku ne postoji nijedan poseban frazem koji bi u potpunosti, kako semantički tako i leksički, odgovarao onom iskorištenom u izvornom tekstu. Sam frazem **dar fuoco alle polveri** predstavlja pokretanje napete situacije, nezaustavljivog mehanizma i slično, a u pozadini samog konteksta ovog frazema pretpostavlja se da postoji latentna situacija koja čeka samo izazov da izađe na vidjelo, uglavnom sa nasiljem¹⁹. Izdvojeni skup riječi sadrži elemente koji su strukturalno u zavisnom odnosu. Značenje ovog frazema je konotativno, a ekspresivno-stilistički se svrstava među razgovorne frazeme.

---

¹⁸<https://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/D/dente.shtml#12> Pristupljeno: 14.7.2020.

¹⁹<https://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/F/fuoco.shtml#6> Pristupljeno: 14.7.2020.

Ustaljena fraza **saltare in aria** prevedena je ekvivalentnim frazemom **odletiti u zrak**. Ipak ova konstrukcija u našem primjeru iskorištena je u svom konotativnom značenju, pa se stoga ne misli na skok ili odlazak u vazduh, već ljutnju koja treba da proizvede uništenje, kao što to čini prava eksplozija²⁰. Ova glagolska sintagma predstavlja skup riječi u kojoj su sastavni elementi u zavisnom odnosu. Sociolingvistički, ovaj izraz je motivisan čovjekovim osjećajima i ponašanjima. Zbog slikovitosti ovaj frazem se može svrstati među razgovorne.

- *Com'è assorta, a fiato sospeso! Con che gesto febbrile gira le pagine! - pensa lo scrittore tormentato.* (Calvino 2014: 177–178)
- *Kako se zadubila, dah joj je zastao! Kako grozničavo prevrće stranice! - misli pisac koji teško piše.* (Calvino 2004: 147)

Italijanski kliše **a fiato sospeso** preveden je leksički sličnom ali semantički odgovarajućom ustaljenom frazom **zastati dah**. Značenje oba izraza odnosi se na iščekivanje nekog ishoda ili slušanje nečega ili nekoga sa izuzetnom pažnjom, kao da se zadržava dah zbog emocije ili interesa²¹. Ipak, u oba slučaja strukturalno se radi o frazemima koji čine skupove riječi čiji su sastavni elementi u zavisnom sintaksičnom odnosu. Sociolingvistički, izdvojeni izrazi u izvornom tekstu i prijevodu motivisani su čovjekovim doživljajem i reakcijama na određenu situaciju. Budući da je u ovim izrazima povećana ekspresivnost kojom se pojačava doživljaj, ove izraze svrstavamo među knjiške frazeme.

Izraz **con gesto febbrile** predstavlja kinegram, budući da se odnosi na vid neverbalnog ponašanja kojim se ispoljava osjećanje, u našem slučaju iščekivanje ili strijepnja. Možemo primijetiti da nam u prijevodu nije ponuđen nikakav frazem već samo prilog **grozničavo**, kojim se zadržava značenje frazeologizma u izvornom tekstu uz promjenu strukture. Naime, sklop riječi čiji su sastavni elementi u zavisnom sintaksičnom odnosu zamijenjen je spomenutim prilogom. Frazem u izvornom tekstu pripada frazemima u širem smislu i motivisan je čovjekovim doživljajem i reakcijom na određenu situaciju, sa sociolingvističke tačke gledišta. Ekspresivno-stilističko obilježje ovog frazema je bez posebne stilističke boje, tako da ga svrstavamo među neutralne frazeme.

---

²⁰<https://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/A/aria.shtml#17> Pristupljeno: 14.7.2020.

²¹<https://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/F/fiato.shtml#11>. Pristupljeno: 7.28.2020.

Kolokacija **lo scrittore tormentato** prevedena je opisno **pisac koji teško piše**, čime nam je prevodilac približio značenje ove kolokacije. Ova imenička sintagma svrstava se prema Burgerovoj klasifikaciji među kolokacije zbog svoje neidiomatičnosti ali i zbog čvrste strukture. Iako se možda u svakodnevnom životu izraz **lo scrittore tormentato** ne koristi toliko učestalo, u našem korpusu je vrlo zastupljeno. Izdvojeni frazem u širem smislu pripada ekspresivno-stilistički neutralnim frazemima, a sintaksični odnos između riječi je zavisian.

Frazeologizam kao fonetska riječ, skup riječi i rečenica

Kako bismo predstavili razlike između frazeologizama na osnovu njihove strukture, izdvojiti ćemo i analizirati po jedan primjer fonetske riječi, skupa riječi i rečenice.

- - *E potrebbe anche aver ragione, questo è il bello /.../ (Calvino, 2014: 123)*
- - *A mogao bi imati pravo, što je najljepše /.../ (Calvino, 2004: 87)*

U izdvojenom primjeru predstavljena je fonetska riječ koja se svakodnevno koristi u italijanskom jeziku, a to je **aver ragione**, koja je prevedena svojim ekvivalentom **imati pravo**. Glavna leksička komponenta ove konstrukcije jeste imenica **ragione (pravo)** budući da predstavlja jedinu punoznačnu riječ u izrazu, a prethodi joj pomoćni glagol **avere (imati)**. Ovakve strukture neki lingvisti smatraju frazemima zato što imaju stalnu leksičku strukturu, ne stvaraju se u govornom procesu, a u kontekst se uključuju kao cjelina. Fonetske riječi, pa i **aver ragione**, pripadaju frazemima u užem smislu zato što dolazi do potpune ili djelimične desemantizacije sastavnih riječi ovih konstrukcija. Može se primijetiti i da je sintaksični odnos između sastavnih elemenata ovog frazema zavisian, dok je njegova ekspresivno-stilistička vrijednost neutralna.

- *...difatti era stabilito che passassi di qui senza lasciare trace /.../ (Calvino 2014: 58)*
- *...doista, bilo je utanačeno da prođem ovuda ne ostavljajući tragove /.../ (Calvino 2004: 16)*

Lasciare trace je italijanska ustaljena fraza, kojoj, u zavisnosti od značenja koje se želi postići njenom upotrebom u određenom kontekstu, može prethoditi prijedlog **senza**, kao u našem slučaju. Predstavlja skup riječi koji je u izdvojenom primjeru preveden svojim ekvivalentom u hrvatskom jeziku **ne ostavljajući tragove**. Izdvojeni skup riječi predstavlja glagolsku sintagmu čiji su elementi u sintaksički zavisnom odnosu. Značenje ove ustaljene fraze jeste konotativno i

odnosi se na radnju koja se treba uraditi neprimijetno. Sa sociolingvističke tačke gledišta, ovaj frazem je motivisan životinjskim svijetom. Prema ekspresivno-stilističkim obilježjima, ovaj frazem u užem smislu svrstavamo među razgovorne.

- *Ho un bell'andare e venire, girare e dar volta: sono preso in trappola, in quella trappola atemporale che le stazioni tendono immancabilmente.* (Calvino 2014: 56)
- *Stalno hodam gore-dolje, kružim i vrtim se: ulovljen sam u stupicu, u onu bezvremensku zamku koju sve stanice neizostavno razapinju.* (Calvino 2004: 14)

Frazeologizam **essere preso in trappola** izdvojen u primjeru, i preveden svojim ekvivalentom u hrvatskom jeziku **biti ulovljen u stupicu**, ima strukturu takvu da po obliku predstavlja rečenicu. To možemo zaključiti tako što ovaj frazem može da stoji samostalno i prenosi potpunu poruku. Prema Burgerovoj klasifikaciji, izdvojeni frazem pripada ustaljenim frazama, a sintaksični odnos između elemenata jeste zavisian. Značenje samog frazema je konotativno i odnosi se na neku bezizlaznu situaciju. Sa sociolingvističke tačke, gledišta možemo zaključiti da je frazem motivisan životinjskim svijetom. Zbog slikovitosti kojom obiluje ovaj frazem, sa ekspresivno-stilističke tačke gledišta, svrstavamo ga među razgovorne frazeme.

ZAKLJUČAK

Frazeologija je posebna oblast leksikologije koja obuhvata skup svih frazeoloških izraza nekog jezika. Kao takva ona se može posmatrati sa više aspekata: sintaksičkog, strukturalnog, leksičkog, sociolingvističkog, ekspresivno-stilističkog itd. Stoga, brojne studije, knjige i frazeološki rječnici dokaz su tome da frazeologija sve više postaje predmet zanimanja mnogih lingvista.

Navodeći razne definicije i klasifikacije, koje se odnose na ovu lingvističku disciplinu, pokušali smo da prikazemo kakvi se to sve skupovi riječi smatraju frazeologizmima. Iz teorijskog dijela rada, koji se odnosi na frazeologiju, može se zaključiti da frazeologizmi nisu samo idiomatizovani ili poluidiomatizovani izrazi, već svi oni izrazi koji čine neku stabilnu cjelinu koja ima svoje autonomno značenje. Zato svaki skup od dvije ili više riječi, koje sačinjavaju jednu leksički ustaljenu i semantičku cjelinu, možemo nazvati frazeološki izraz.

Izdvajajući primjere, kako iz izvornog tako i iz prevedenog teksta, bavili smo se nekim vidom kontrastivne analize između italijanskih i hrvatskih frazema, što je pokazalo da postoji veliko podudaranje kako u strukturnom tako i semantičkom aspektu, ali postoje i razlike naročito kod više idiomatizovanih izraza koji se koriste u italijanskom jeziku, motivisanih kulturom Italijana, koji nisu karakteristični za naša podneblja i koje je predovilac prevodio doslovno ili opisno. Smatramo da je u takvim slučajevima uvijek bolje frazeologizam prevesti opisno, prenoseći na taj način značenje i poruku frazeologizma, zato što se doslovnim primjerom stvara dvosmislena ili pogrešna poruka prenesena frazeologizmom (kao u primjeru frazeologizma **la bellezza dell'asino**).

Istražujući književno djelo Itala Calvina *Ako jedne zimske noći neki punik (Se una notte d'inverno un viaggiatore)*, zaključili smo da u djelu dominiraju frazeologizmi sa ragovornim ekspresivno-stilističkom obilježjem, to jest frazeologizmi koji se koriste spontano i neobavezno, a u sebi nose posebnu ekspresivnost, što je razumljivo budući da se radi o književnom djelu iz perioda postmoderne. Kada govorimo o frazemima na osnovu njihovog značenja, komunikativne funkcije i stepena idiomatičnosti, na osnovu Burgerove klasifikacije preovladavaju ustaljene fraze, klišeji, kinegrami, geminantni, šematski ali i idiomatski izrazi, dok poslovice, krilatica i autofrazeologizama nema. Strukturnom analizom frazeologizama primijetili smo da

preovladavaju sklopovi riječi, ali da se i fonetske riječi i rečenice često koriste. Sa sociolingvističke tačke gledišta najzastupljeniji su frazeologizmi koji se odnose na čovjeka, njegova osjećanja, doživljaje, tijelo itd.

Ovim radom pokušali smo da predočimo sljedeće: karakteristike frazeologije, zbog kojih je mnogi nazivaju najživahnijim i vitalnim dijelom leksike nekog jezika; raznolikost frazeologizama kako idiomatizovanih tako i onih neidiomatizovanih koje u našoj svakodnevnici ne doživljavamo kao frazeologizme; mogućnost izbora koju nam pruža ova lingvistička disciplina; sličnosti i razlike italijanskih i frazeologizama koji se koriste u hrvatskom; i kako to sve stilski ovi izrazi mogu upotpuniti neko djelo. Naše istraživanje pokazalo je da je frazeološki fond italijanskog, ali i hrvatskog jezika izuzetno bogat, slikovit i raznovrstan.

LITERATURA

Korpus:

1. Calvino, I. (2014), *Se una notte d'inverno un viaggiatore*, Oscar Mondadori, Milano.
2. Calvino, I. (2004), *Ako jedne zimske noći neki putnik*; prijevod Pavao Pavličić, Biblioteka jutarnjeg lista, Zagreb.

Stručna literatura (knjige, priručnici, časopisi):

1. Alfieri, G. (1997), *Modi di dire nell'italiano di ieri e di oggi: un problema di stile collettivo*, u: Cuadernos de Filología Italiana; No 4, Universidad Complutense de Madrid, Madrid, str. 13–40.
2. Bralić, S. (2011), *Sulla motivazione e sulla grammatica dei modi di dire in italiano*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 171–183.
3. Burger, H. (1998), *Phraseologie: eine Einführung am Beispiel des Deutschen*, Erich Schmidt Verlag, Berlin.
4. Casadei, F. (1996), *Metafore ed espressioni idiomatiche, Uno studio semantico sull'italiano*, Università di Roma «La Sapienza», Dipartimento di Scienze del Linguaggio, Bulzoni Editore, Roma.
5. Dardano, M. et al. (2015), *La lingua italiana*, Zanichelli, Bologna.
6. De Mauro, T. (2005), *La fabbrica delle parole*, UTET Libreria, Torino.
7. Filaković, S. (2008), *Frazeologija u djelima Ivane Brlić-Mažuranić*, Život i škola, 19, Osijek, str. 37–64.
8. Grossmann, M. et al. (2004), *La formazione delle parole in italiano*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen.
9. Jernej J. (1987), *Fraseologia in chiave contrastiva (con esemplificazione italiana, serbocroata e tedesca)*, u: Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia, 23, Zagreb, str. 349–362.
10. Jovović P. (2019), *Politička leksika i frazeologija u italijanskom jeziku*, Neobjavljena doktorska disertacija, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo.

11. Kostić-Tomović, J. (2013), *Leksikologija nemačkog jezika I, Tvorba reči u savremenom nemačkom jeziku*, FOKUS - Forum za interkulturalnu komunikaciju, Beograd.
12. Klikovac D. (2004), *Metafore u mišljenju i jeziku*. Čigoja štampa, Biblioteka XX vek, Beograd.
13. Lazarević, R. (2009), *Prevođenje frazeologije – problem i izazov*, u: *Jezici i kulture u kontaktu: zbornik radova/Languages and Cultures in Contact: Conference Proceedings*. Herceg Novi, 16-18. IX 2007, 2009, str. 302–309.
14. Matešić J. (1982), *Frazeološki rječnik hrvatskoga i srpskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
15. Mršević-Radović, D. (1987), *Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpskohrvatskom jeziku*, Filološki fakultet beogradskog Univerziteta, Beograd.
16. Omazić, M. (2002), *O poredbenom frazemu u engleskom i hrvatskom jeziku*, *Jezikoslovlje*, 3.1-2, Sveučilište Josipa Juraja STROSSMAYERA u Osijeku, Osijek, str. 99–129.
17. Tanović, I. (2000), *Frazeologija bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica.

Internet izvori:

1. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020, <https://www.enciklopedija.hr/>.
2. *Corriere della sera: Dizionario dei modi di dire*, <https://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire/a.shtml>.
3. *Vocabolario Treccani*, <http://www.treccani.it/vocabolario/>.